

MARTON JÓZSEF

A gyulafehérvári katolikus egyház a kommunizmus idején

The year 1948 was the one of the complete settle in the Romanian Republic. Behind the fast-moving political events can easily be felt the atheistic propaganda and the anti-religious stance. The religious groups, churches this year had to decide whether they make compromises for their survival or they remain on the side of intransigence against the communist propaganda. The Catholic Church was offered no options at all as the imposed laws and regulations already contained unacceptable conditions. However, the option of becoming part of the national-church was offered that would certainly lead to self-destruction. The Communist government in 1948 asked for the preparation of a document containing organizational and operational rules (Statute) from several religious groups and churches. It was well known already that this Statute would become law in a few months and would be the legal background for persecution of the Catholic Church.

The Catholic Church, although the 2nd largest Church in Romania after the Orthodox - in lack of an organizational and operational Statute, was placed outside the law, only tolerated during the communist era. Even so, only tolerated by the state it was not exempted from state supervision. Anyway the Catholic Church, without a Statute received less favorable judgment than the other ones.

Keywords: Communism; the Catholic Church; Aaron Martin; bishop; clergy; seminars.

Az erdélyi katolicizmus a kommunizmus idején jelesre vizsgázott. Ezt a minősítést nem én fogalmaztam meg, hanem az egykori kultuszügyosztály fő munkatársa, Ion Ioniță úr, 2002-ben a demokratikus kultuszminisztérium képviselőjeként a kolozsvári Ortodox Teológia Kar által az „*Egyház és állam viszonya a kommunizmus idején*” címmel szervezett konferencián. Megjegyzését az egyik szünetben azzal egészítette ki: ha a „kommunista állam és a katolikus egyház viszonyát” futballmérkőzéshez hasonlítjuk, akkor 1–0-as eredményt könyvelhetünk el a katolikus Egyház javára.

Ez így, ilyen sommás megfogalmazásban igen kecsegtetőnek és hízelgőnek hangzik, a valóság azonban sokkal összetettebb és nem ennyire egyértelmű. De, mi mindenképpen gondviselésnek tekintjük, hogy a 2. világháború előtti és alatti vészben, majd a társadalmi és politikai átalakulások összevisszaságában a gyulafehérvári egyházmegye élén egy megfontolt és iránymutató püspök, Márton Áron kormányzott.

A rövid időn belül történt kétszeri impériumváltás nemcsak politikai-társadalmi átalakulást eredményezett, hanem az etnikailag vegyes lakosság körében felszította a mélyben rejtőző nemzeti sérelmeket, és durva atrocitásokat idézett elő. Észak-Erdély hadszíntérré válásakor, az általános menekülési lázban, az egyházmegyei papság soraiból is számosan elhagyták állomáshelyüket. Beállt a paphiány, gondot jelentett a hívek lelkipásztori ellátása.¹

A háború befejeztével a győztes nagyhatalmak felosztották Dél-kelet Európát, hatálytalanították a 2. bécsi döntést, melynek értelmében a gyulafehérvári egyházmegye területét ismét a trianoni határok jelentették.² 1945. március 9-én J. V. Sztálin (1879–1953) jóváhagyásával Észak-Erdélyt közigazgatásilag Romániához csatolták.³ Hivatalosan még király (Mihály) vezette az országot, de a valóságban a baloldali politikai erők kormányoztak.

Az erdélyi magyarság kisebbségi létének egyik legsötétebb szakasza 1945. esztendővel kezdődött el. 1944. augusztus 23-át követő időben a németeket és a magyarokat lágerekbe, illetve

¹ Nem véletlenül tette közzé Sándor Imre kolozsvári püspöki helytartó Márton Áron (2604–1944. számú) rendelkezését, melyben a főpásztor jogszerűen üresnek nyilvánította azokat a plébániákat, ahová az elmenekült lelkipásztorok 1944. december 31-ig nem térnek vissza. Lásd *Kolozsvári Püspöki Helytartóság*: Num. 2509–1944. In: *Helyhatóság Közölnye* VI/1 (1945) 1.

² NIEDERHAUSER Emil: *Kelet-Európa története*. História Kiadó, Budapest 2001. 278.

³ *Erdély története* III.: (Szerk. SZÁSZ Z.). Akadémia Kiadó, Budapest 1986. 1761.

munkaszolgálatra internálták, gyakoribbá váltak a beszolgáltatások, erősödött a csendőri- és rendőri terror, a gyilkosságok és zaklatások stb. Nem véletlenül tartotta kötelességének Márton Áron felemelni szavát a nemzetét ért jogtalan eljárások miatt, és 1946. január 28-án kelt korszak-elemző levelében figyelmeztetni Petru Groza miniszterelnököt a „demokrácia sarkában settenkedő sötét árnyakra.”

A demokratikus megoldás helyett, miután a Kommunista Párt 1947-ben megsemmisítette politikai ellenzékét, a történelmi nagy pártokat (Parasztpártot és a Liberális Pártot⁴), elsőszámú „közellenségnek” a Katolikus Egyházat jelölte meg, mert úgymond „nem híve a demokratikus fejlődésnek” és hivatalos vezetője az országon kívül, Rómában székel.⁵

Bár az 1945-ös Nemzetiségi Statútum és a párizsi békeszerződés (1947. febr. 10.) teljes vallásszabadságot ígért az egyházaknak, Romániában a katolikus Egyház mindkét rítusának kifejezett üldözése kezdődött el. A párizsi békediktátum aláírása után tovább növekedett a letartóztatottak és elítéltek száma.⁶ A béke és a testvériség szövegének hangoztatása mellett a vezetőpárt ki nem mondott szándéka volt, hogy a „demokráciát” gáncsoló katolikus Egyházat ellehetetlenítse.

Mesterségesen kreált indokok alapján a kormány 1946. május 21-én Andrea Cassulo pápai nunciust *persona non grata*-nak minősítette, és az ország elhagyására kényszerítette.⁷ Utódát, Gerald Patrik O'Hara (1895–1963) nunciaturai régenst⁸ rövid ideig megtűrték ugyan, de mindvégig gyanakodva kezelték és megnyilatkozásait semmibe vették. A Szentszékre, mint nemzetközi „társra” mindenféle rosszat ráfogtak.

⁴ NIEDERHAUSER: *Kelet-Európa története*. 274.

⁵ *Minorităţii etnoculturale mărturii documentare Maghiarii din România (1945–1955)*. Coord. L. NASTASĂ. Cluj 2002. 456–462.

⁶ DELETANT, Dennis: *Teroerea comunistă în România. Gherghiu-Dej și statul polițienesc, 1948–1965*. Polirom. Iași 2006. 71.

⁷ TEMPFLI: *Sárból és napsugárból*. Budapest 2002. 91.

⁸ GYÉL (Gyulafehérvári Érseki Levéltár): Num. 344–1947. május 5.

Gheorghiu-Dej az ominózus 1948 februári beszédében a konkordátumot a demokrácia legfőbb akadályának nyilvánította.⁹ Hogy pártja a katolikus Egyházzal szemben még szabadabban cselekedhessen, 1948. július 19-én a Román Népköztársaság Elnöki Tanácsa – a nemzetközi szabályokat felrúgva – egyoldalúan felmondta a Vatikánnal kötött konkordátumot.¹⁰ Ezzel megszűnt a katolikus Egyház számára a szerény „védőburkot” jelentő hivatkozási alap.

A kommunista kormány szándékát – a nép felé – a konkordátum felmondása előtti napon (1948. júl. 18-án) Szatmárnémetiben a Magyar Népi Szövetség székházában tartott gyűlésen Takács Lajos nemzetiségi miniszterrel mondatta ki, és az újságokban népszerűsítette. *A kormány el van határozva, hogy a katolikus püspökökkel szemben feladja a békés megegyezés álláspontját. Lehetőséget adunk, hogy a római katolikus egyház nemzeti egyházzá alakuljon, és ne legyen kénytelen a külföldi irányításra hallgatni. Megadjuk a módot a híveknek is, a papoknak is, hogy szakítsanak az elzárkózás eddigi politikájával.*¹¹

Sokan üdvözölték és meglelégedéssel nyugtázták Romániában a konkordátum felmondását, többek között az ortodox egyház szóvivői¹² és a Magyar Népszövetség jeles képviselői (Kacsó Sándor, Cziko Nándor).¹³ *Az itt élő magyar tömegek*

⁹ DELETANT: *Teroarea comunistă în România. Gherghiu-Dej și statul polițienesc, 1948–1965.* 79.

¹⁰ Elnöki Tanács rendelet 151–1948. sz.; *MONITORUL OFICIAL*, Nr. 164. 19. iulie. 1948.

¹¹ *Szabad élet*, IV. évf. 162. sz. 1948. július 19. Idézi BURA László: *Vizsgáljuk meg ezek okát!* Státus K. Csíkszereda 2007. 117.

¹² MORARU, Alexandru: *Aspecte privitoare la relațiile dintre ortodocșii și luteranii din Transilvania în a doua jumătate a secolului al XX-lea.* In: *Omagiu Părintelui Prof. Univ. Dr. Ioan I. Ică. Ed. Renașterea. Cluj-Napoca 2007.* 150.

¹³ LÁZÁR József: *A konkordátum és a Státus.* In: *Romániai Magyar Szó* 1948. szept. 23-i sz.; TAKÁCS Lajos: *Erdélyi Katolikus Státus.* In: *Romániai Magyar Szó* 1948. okt. 22. sz.; KACSÓ Sándor: *A konkordátum kérdés igazi*

számára különös jelentőségű a Vatikánnal kötött konkordátum felbontása... A konkordátum annak idején sok tekintetben megrövidítette a magyar katolikus hívők érdekeit és lehetővé tette az akkori reakciós-sovinisza kormányzat számára számos felekezeti iskolánkból az anyanyelv kiűzetését. Most pedig az amerikai imperializmus ügynökségévé és a nagytőkés földesúri érdekek kiszolgálójává váló Vatikánnal szemben fennálló kötelezettségek felmondása nagymértékben hozzájárul a katolikus egyházi élet függetlenségének megvalósításához.¹⁴ Mindezek, a kommunista szemszögből megfogalmazott álláspontok figyelemreméltóak, ha a konkordátumot utólag objektíven kívánjuk értékelni. Visszaköszön bennük a megkötésekor és ratifikálásakor fellángolt médiaküzdelem. Ma, következményeivel együtt megállapíthatjuk, hogy a Szentszék és a helyi egyház részéről akkor meghozott „áldozat” a szentebb ügy érdekében nem volt teljesen hiábavaló. 1948-ban a konkordátum-nélküli állapot nagy bizonytalanságot és kiszolgáltatottságot idézett elő a katolikusok számára.¹⁵

A gyorsan pergő politikai események mögött könnyen kitapintható az ateista propaganda irányvonalának vallásellenessége. Amikor azt állítjuk, hogy az 1948-as év a kommunizmus teljes berendezkedését hozta meg a Román Népköztársaságban, akkor ezt olyan formán fűzhetjük tovább: a vallásfelekezeteknek már ebben az esztendőben döntenüik kellett vagy a kompromisszumok árán történő túlélés vagy az egyházüldözéssel együttjáró meg nem alkuvás között. A katolikus Egyháznak még a választási lehetőséget sem biztosították, mert

arca. In: Rom. Magyar Szó 1948. szept. 9. 1.; NESTOR Ignat: *Katolikus egyházi személyek demokrataellenes tevékenységéről*. Kiadja a Román Munkáspárt. 1949.

¹⁴ ROBOTOS Imre: *Pengeváltás*. Literator Könyvkiadó. Nagyvárad 1997. 82.

¹⁵ Más szempontú véleményezést (a konkordátum minden áron való megkötése „XI. Pius pápa abszolutizmusában keresendő... az egyház önkéntes korlátozása az állammal való szövetség érdekében”) lásd SASS Péter: *Az erdélyi római katolikus egyház 1900–1948*. Mundus Kiadó. Budapest 2008. 50.

számára a törvények és rendelkezések eleve elfogadhatatlan feltételeket tartalmaztak. Felkínálták viszont az önmegsemmisítését jelentő nemzeti egyház létrehozását.

Márton Áron püspökkel az élen az erdélyi katolicizmus – (3, 5 évig) egy kis csoport kivételével – ezt az állami ajánlatot határozottan visszautasította. Sokan vállalták a vértanúságot és a tanúságtevést, nemcsak papok és szerzetesek (pl. Boga Alajos, Sándor Imre, Macalik Győző, Boros Fortunát, Jakab Antal, Dávid László, Ábrahám Miklós, Dénes Szeréna stb.), hanem laikusok is (hadd említsük meg Kolozsvárról Venczel Józsefet, György Lajost és Puskás Lajost).

Persze, a pártfunkcionáriusok mindent a „demokrácia” nevében, „törvényes” keretek között, vagyis az 1948. ápr. 17-én életbe lépett alkotmány¹⁶ alapján próbálták elérni. A katolikusok számára hamar nyilvánvalóvá vált, hogy az Alkotmány csak közbeeső állomása az Egyház felszámolását megcélzó eljárásnak, illetve annak nemzeti egyházzá való alakítási párttörekvésnek. A vallásszabadságot deklaráló Alkotmány életbelépése után a miniszterek, az ortodox és protestáns felekezetek vezetői és szóvivői hevesen támadták az „idegen ország belügyeibe beleavatkozó” Vatikánt és a katolikus klérust, mint a Vatikán bérenceit. A katolikus papságot a demokrácia ellenségének kiáltották ki, amit a hívekkel is megpróbáltak elhíttetni.¹⁷ Minden jel arra utalt – ekkor már 92 római katolikus pap volt börtönben –, hogy a román kormány egy nagyarányú katolikusellenes támadást készít elő, annak nemzeti egyházzá zsugorításán ügyködik, és ehhez keresi a megfelelő munkatársakat. A hatalom képviselői félelemkeltő hecckampányba kezdtek. Gyűléseken, előadásokon, újságokon, könyveken, brosúrákon keresztül a lehető legabszurdabb rágalmakat szórták a Szentatyára, a katolikus püspökökre, az egyházhű papságra és hívekre. Szerintük a katolikus Egyház eltért

¹⁶ *MONITORUL OFICIAL*, Nr. 87. 10. 04. 1948. Vö. *Enciclopedia de istorie Romaniei*. Ed. I. SCURTU–I. ALEXANDRESCU–. București 2002. 23–24.

¹⁷ TEMPFLI: *Sárból és napsugárból*. 115.

eredeti hivatásától, mert ahelyett, hogy a szegényeket védelmezné és a béke megteremtésén fáradozna, az imperializmus kiszolgáló kémszervezetévé vedlett, s így a haladás és a munkásmozgalom ádáz ellenségévé lett.¹⁸ Gheorghiu Dej főtít-kár fenyegető hangnemben meg is fogalmazta a katolikus Egyházzal szembeni cselekvési irányelveket: *Az ország népességének egy része a katolikus egyházhoz tartozik. Azt kényszerülünk nyilatkozni róluk, hogy a katolikus klérus a demokrácia ellensége. A román nemzet érdekeit sérti az, hogy ez a klérus az egész világon ismert imperialista bérenc Vatikánhoz tartozik. Nem tűrhetjük, hogy a Vatikán a lelki hatalmát rosszra használja és a hívő népet hamis propagandájával a demokrácia ellenségévé tegye.*¹⁹

A központosított Kormány²⁰ 1948. márc. 2-án három hónap határidőt szabva – jóváhagyás végett – szervezeti és működési szabályzat (Statútum) elkészítését kérte a vallásfelekezetektől. Egyházi körökben ekkor már sejteni lehetett, hogy ez, a katolikus Egyház számára teljesíthetetlen rendelet (néhány hónap múlva: törvény) jelenti majd ellehetetlenítésének és üldöztetésének jogi hátterét.

A még „szabadon” tevékenykedő katolikus főpásztorok – az egyházat célzó törvények és rendelkezések miatt – igen nehéz helyzetbe kerültek. Nem szerették volna, hogy a katolikus Egyház az állami törvényeken kívüli, *ex lex* állapotba kerüljön, ezért hozzákezdtek a statútum-tervezet kidolgozásához. Scheffler János római katolikus és Ioan Bălan görög katolikus

¹⁸ *Natiunea*. 1948. július 3.; TEMPFLI: *Sárból és napsugárból*. 125.; GYÖRFFY Gábor: *Cenzúra és propaganda a kommunista Romániában*. Komp-press Kiadó. Kolozsvár 2009. 64–67.

¹⁹ DELETANT, Dennis: *Teroerea comunistă în România. Gherghiu-Dej și statul polițienesc, 1948–1965*. Polirom. Iași 2006. 73.; TEMPFLI: *Sárból és napsugárból*. 105.

²⁰ 1948. február 24-én törvényileg megszüntetik a Képviselők Testületét, helyébe egybehívják a Nagy Nemzetgyűlést, és a törvényhozó hatalmat a Kormány kezébe helyezik. PĂIUȘAN, Cr.–DORIN ION, N.–RETEGAN, M.: *Regimul comunist din România. O cronologie politică (1945–1989)*. 46.

jogász püspököket bízták meg a működési szabályzattervezet elkészítésére. De mindkettőjüket szept. 17-én államilag nyugdíjazták, majd letartóztatták. 1948. szept. 25-én Ioan Nistor vezérigazgató úgymond „hivatalosan” Márton Áront szólította fel a katolikus Egyház szervezeti és működési szabályzatának mielőbbi összeállítására és benyújtására, hogy azt a kultuszminisztériumban átvizsgálhassák. A szűk körben (Márton Áron, Anton Durcovici, Iuliu Hossu) egyeztetett statútumtervezetet a katolikus Egyház nevében Márton Áron római katolikus és dr. Iuliu Hossu görög katolikus püspökök 1948. okt. 27-én nyújtották be.²¹ Stoian Stanciu kultuszminiszter elutasító válaszát csak 1949. jan. 12-én küldte meg Márton Áronnak, mely szerint a statútum 46 szakaszából csak hármat fogadnak el, 34 szakasznak a módosítását és 9 szakasznak pedig a törlését kérték.²² A gyulafehérvári püspök (febr. 28-án kelt) viszonzválaszában négy követelményhez kifejezetten ragaszkodott, mert a négy pont közül „ha csak egyet nem ismernek el, azt jelenti, hogy nem ismerik el az Egyházat, úgy ahogy létezik és létezett”: 1) a katolikus egyház feje a pápa, akinek joghatósága van az egész katolikus egyház felett, tekintet nélkül arra, hogy milyen államok területén létezik. 2) a pápának jogában áll a püspökségek vezetőit kinevezni. 3) a pápa joga az egyházmegyék szervezése: létesítése vagy megszüntetése. 4) a püspököknek joguk van ahhoz, hogy szabadon tartsanak kapcsolatot a pápával, saját papjaikkal és híveikkel, és fordítva.²³ Márton Áron replikáját a kultuszminiszter válaszra sem méltatta, hiszen ekkor már kormány szinten megindították a latin katolikusok nyílt üldözését. (Azért csak a latin katolikusok üldözését, mert a görög katolikusokat államilag felszámolták).

²¹ GYÉL: Num. 2310–1948. A Statútum-tervezet szövegét román és magyar nyelven Lásd LÉSTYÁN: *Erdélyi Szibéria*. 10–27.

²² *Ministerul Cultelor*, Nr. 41428–1948.

²³ GYÉL: Num. 225–1949. A szöveg nyomtatásban közölve LÉSTYÁN: *Erdélyi Szibéria*. 27–35.

A katolikus Egyház, habár Romániában az ortodoxokat követően létszámban a második felekezet volt, szervezeti és működési szabályzat hiányában, törvényen kívül, megtúrt egyházként létezhetett a kommunizmus idején. De így is, megtúrt állapotában sem csúszhatott ki az állami felügyelet alól. 1948-ban létrehozott közbiztonsági szervek – a Securitate²⁴ és a Milícia²⁵ – az 1989-ben bekövetkezett fordulatig, a közbiztonságon túl, a klérus és a vallásos emberek üldöztetését is ellátták. Ebbéli munkájukban újabb és újabb kormányintézkedések szolgáltak alapul és bátorításul (rendelettel szabályozták az egyik kultuszról a másikra való áttérést,²⁶ külön odafigyelést írtak elő a klerikusok „vallásváltoztatására”,²⁷ az egyházi újságok, broszúrák tartalmára,²⁸ és a különféle kultuszoknál az ellenséges elemek kiszűrésére.²⁹ Az antidemokratikus és rezsimellenes vallási tagok részére speciális dossziék felállítását rendelték el.³⁰) Végrehajtásukkal sakkban tartották a romániai egyházi közösségeket, de nem egyenlő formában. A katolikus Egyház mindenképpen más megítélésben és hátrányosabb eljárásban részesült, mint a többi.³¹

Mit tehetett a katolikus Egyház, hogyan működött a kommunizmus idején? – Elsősorban igyekezett hű maradni a Szent-székhez, még akkor is, ha éppen ezért érte a támadás. Tudomásul vette a Hittani Kongregáció 1948. június 5-én közzétett rendeletét, mely megtiltotta a katolikus papoknak és

²⁴ A Szekuritátét (Direcțiunea Generală a Securității Poporului) 1948. augusztus 30-án szervezték meg a 221. sz. törvény értelmében.

²⁵ A Milícia (Direcția Generală a Miliției) létrehozására 1949-ben került sor.

²⁶ Ordinul nr. 13/19049 din 1 octombrie 1948.

²⁷ Ordinul nr. 13/19050 din 1 octombrie 1948.

²⁸ Ordinul nr. 13/19349 din 8 octombrie 1948.

²⁹ Ordinul nr. 13/18669 din 1 martie 1949.

³⁰ Ordinul nr. 13/19859 din 2 februarie 1949. Ld. ASRI, fond „D”, dos. 3978, f. 350–351.

³¹ DOBRINCU, Dorin (ed.): *Proba infermului. Personalul de cult în sistemul carceral din România potrivit documentelor Securității, 1959-1962*. Editura Scriptorum. București 2004. X

híveknek, hogy nem-katolikusokkal közösen hitet érintő kérdésekről tanácskozzanak. Márton Áron ezt egyházmegyéjébe ekképpen továbbította: *aki részt vesz bárhol is oly gyűlésen, amelyet a katolikus Egyháztól való elszakadás előmozdítása érdekében tartanak, ezzel minden további intézkedés nélkül azonnal kiközösített az Egyházból.*³²

S amikor riasztó hírek kaptak lábra „hogyan amint a görög katolikusoknak az ortodox vallást, úgy most a latin szertartású katolikusoknak a protestáns vallást kell elfogadniuk”,³³ a püspök a Kódexre hivatkozva újabb körlevélben intézkedett. *Ha végül részt vesz valaki olyan gyűlésen, amelynek kifejezett vagy tudott tárgya az Egyháztól való elszakadás, vagy katolikus hitünknek és vallásunknak bármily módosítása, 'korszerűvé' tétele: ipso facto az Apostoli Széknek különös módon fenntartott kiközösítésbe esik.*³⁴ A gyulafehérvári főpap rendelkezése százszázalékosan egybecseng XII. Pius pápa nevében a Szent Officium 1949. júl. 1-jén kibocsátott rendeletével, mely önmagától beáll, *eo ipso* kiközösítéssel sújtja mindazokat, akik a kommunista hatóságokkal együttműködnek.³⁵

A katolikus Egyház helyzete Romániában annyira bizonytalanná vált, hogy a Szentszék a Hierarchiával kapcsolatosan – kettős irányultsággal – intézkedett. A Hierarchia rendi hatalmát titkos-püspökökön keresztül kívánta fenntartani. Sajnos, hogy a püspökök által kijelölt papok nevei hamar a Securitate kezébe kerültek. Ui., amikor 1950. július 4-én az országból kiutasították O'Hara nuncius-régens, a Securitate emberei átkutatták a nunciatúra épületét és ott megtalálták a

³² GyÉL: Num. 2231–1948. Közzé téve Márton Áron írásai és beszédei. 82.

³³ GyÉL: Num. 2271–1948. Közzé teszi LÉSTYÁN: *Erdélyi Szibéria*. 63–67., itt. 63.

³⁴ GyÉL Num. 2271–1948.; LÉSTYÁN: *Erdélyi Szibéria*. 64–65.

³⁵ Vö. ADRIÁNYI Gábor: *A Vatikán keleti politikája. A Mindszenti-ügy*. Budapest 2004. 25.

titkosan felszentelt püspökök névsorát. Valamennyiükre börtön, legtöbbjükre a vértanúság várt.³⁶

A joghatósági hatalmat pedig egyházmegyes papokon keresztül képzelte el a Szentszék. Már 1948. június 29-én kelt *Nominatio substitutorum* kezdetű rendelkezésében előírta, hogy a kormányzásban akadályozott püspökök minél előbb nevezzenek ki két helyettes ordinariust (*ordinarius substitutus*), akik – megyéspüspök elhurcoltatása esetén – egymást követően átveszik az egyházmegye kormányzását. Minden helyettes ordinarius titokban kijelöli utódját, hogy a joghatóság a letartóztatások miatt ne szüneteljen.³⁷ Bár a titkos ordináriusok is börtönbe kerültek, de ez a joghatósági eljárás keresztülhúzta a kommunista rezsim elképzelését: ti., hogy a katolikus Egyházat Romániában nemzeti egyházzá alakítsák.

Hadd említsük meg, hogy ebben a szorult helyzetben sem volt közömbös a római katolikus Egyház részére a görög katolikus Egyház felszámolása. Elsősorban Márton Áron hallatta szavát. Rövid, de egyértelmű körlevélben (1948. okt. 6.) határozta meg papjainak a hitükhöz hű görög katolikus papokhoz és hívekhez való viszonyulását, mely a gyakorlatban 1990-ig érvényesült. Igazi főpapként – félretéve minden addigi egyházi és nemzeti sérelmet – utasította papjait és híveit a hittestvéri szeretet megélésére: *Felhívom és kérem tisztelendő papjaimat, hogy görög katolikus testvéreinket előzékeny szeretettel a legmesszebbmenő vallási támogatásban és segítségben részesítsék... Imádkozzunk értük!*³⁸

³⁶ A joghatóság nélkül titkosan felszentelt latin rítusú püspökök a következők: Eröss Alfréd és Macalik Győző (gyulafehérvári), Joseph Schubert (bukaresti), Boros Béla (temesvári), Bogdánffy Szilárd (szatmárinagyvárad), Ioan Duma (jászvásári). Hasonlóképpen az üldöztetés, illetve a vértanúság várt a joghatóság nélkül titkosan felszentelt hat görög katolikus püspökökre is: Alexandru Todea, Tit Liviu Chinezu, Iuliu Hîrtea, Ioan Chertes, Ioan Ploscaru, Ioan Dragomir.

³⁷ TEMPFLI: *Sárból és napsugárból*. 149–150.

³⁸ GYÉL: Num. 2231–1948. Ld. nyomtatott szövegét MARTON–NEMES (szerk.) *Márton Áron írásai és beszédei*. 82.

A római katolikusok – püspökükkel az élen – az üldözött görög katolikusok pasztorálásában keresztényi módon jártak el a kommunizmus idején. Nem véletlenül írta Alexandru Todea (1912–2002) görög katolikus bíboros Márton Áron halálakor részvétnyilvánításként – többek között – az alábbi sorokat: „Hálámat juttatom kifejezésre mindazért, amit 1948-cal kezdődően a súlyos megpróbáltatások elé állított görög katolikus papokért és hívekért tett”.³⁹

A pártpropaganda az újságokon keresztül mindvégig nagy nyugtalanságot keltett a katolikus hívekben. Márton Áronnak ekkor már nincs más lehetősége, mint papjait és híveit nyugtatgatni és bátorítani: *Az egész egyetemes katolikus egyház szeme most rajtunk van, és milliók imádkoznak értünk, hogy hitünk meg ne fogyatkozzék, és állhatatosak maradjunk a hit egységében! Büszkék lesznek reánk, ha megálljuk helyünket. Népünk jövője és boldogulása is függ attól, hűek maradunk-e Egyházunkhoz, édes Anyánkhoz.*⁴⁰

A gyulafehérvári püspök prófétai előrelátását igazolja az a főpásztori rendelkezése, amellyel 1948-ban (aug. 20.) ideiglenesen felfüggesztette az Egyházmegyei Tanács (Státus) közgyűlésének és igazgatótanácsának működését.⁴¹ Eljárását azzal indokolja, hogy az iskolák és javaik államosításával megbénult az Igazgatótanács működése, tagjait a püspökkel való kollaboráció miatt büntetik. Sejtelve, hogy magát a státusintézményt ravasz céljaikra felhasználják,⁴² két év múlva be is következett. Megfélemlített és túlzottan kompromisszumra haj-

³⁹ „Dr. Todea Card. Alexandru la 2 Octombrie – Joi – 1980.: „... La fel îmi exprim recunoștința pentru tot ceea ce din 1948 înoace a făcut pentru preoții și credincioșii greco-catolici ajunși la grea încercare...” In: *Márton Áron Emlékkönyv születésének 100. évfordulóján*, (szerk. Marton József). Gloria Kiadó, Kolozsvár 1996. 51–52.

⁴⁰ GYÉL: Num.–2271–1948. Ld. nyomtatott szövegét *Márton Áron írásai és beszédei*. 86.

⁴¹ GYÉL: Num. 1966–1948. Latin szövegét és magyar fordítását lásd LÉSTYÁN: *Erdélyi Szibéria*. 68–69.

⁴² GYÉL: Num. 2271–1948.

ló békepapokkal a hatóság emberei éppen a „demokratikusnak” kikiáltott Státust próbálták eszközként felhasználni a Rómától független nemzeti katolikus egyház létrehozására. A bukaresti manipulálóknak csalódnuk kellett, mert kevés papot és hívőt tudtak beszervezni, s néhány év múlva azok is a börtönből kiszabadult törvényes püspököt fogadták el hiteles előljárójuknak.

A Statútum nélküli katolikus Egyház fölött 1949-ben még inkább sűrűsödtek a vézes felhők. A nyilvános politikai hajsza – a kommunista irányultságú Magyar Népi Szövetség aktiválásával – tovább fokozódott. Márton Áron ellen a nyíltan és alattomosan megnyilvánuló média-támadások gyalázkodó hadjáratná fajultak. A média urai célzatos írásaikban két táborra osztották az akkori népvezéreket. Az egyik oldalra a népért küzdő, a kulturális és gazdasági jólétet biztosító kommunista pártot állították, a másik oldalra pedig azokat, „akik a Népköztársaság érdekeivel ellentétes célokat szolgálnak, akik tevékenységét nem a nép iránti szeretet, hanem a külföldi, angolszász körökből származó útmutatás sarkalja – igen gyakran az amerikai trösztök urainak csatlósává szegődött Vatikán, illetve Márton Áron püspök közvetítésével”.⁴³

A kormányt leginkább Márton Áron és Anton Durcovici megyéspüspökök Stoián miniszterhez 1949. febr. 25-én kelt levelük sértette, melyben bejelentették, hogy lemondanak a Katolikus Kultusz adminisztratív személyzetének és lelkipásztorkodó papságának juttatott államsegélyről. Tettüket azzal indokolják, hogy az utóbbi években végrehajtott kompromittálások miatt a papságnak csak 20–30 %-a részesült állami támogatásban.⁴⁴ A püspöki rendeletet a katolikus papság végrehajtotta, pedig az államsegély hiánya a szórványplébániákon komoly anyagi gondot idézett elő. De akadtak

⁴³ KOVÁCS György: *Babonák börtönében*. In: *Népújtság 1949. június 20.* Idézi: Gagyí József: *Amire vágyunk, amitől félünk, amit remélünk.* Mentor Kiadó. Marosvásárhely 2010. 154.

⁴⁴ GYÉL: Num. 425–1949. Lásd LÉSTYÁN: *Erdélyi Szibéria.* 72–73.

jövedelmesebb plébánosok, akik felajánlották segítségüket a nehéz anyagi helyzetbe került paptestvéreiknek. Az államsegély felvételének egyházi tilalma 1951-ig tartott, amikor Boga Alajos helyettes ordinarius engedélyezte annak elfogadását, abban a reményben, hogy többé nem fogják büntetésül alkalmazni a megvonását.⁴⁵

Márton Áron kikapcsolását 1949 tavaszán a hatalom vezérei végleg eldöntötték. A kommunista párt hivatalos napilapja, a *Scînteia* 1949. május 29-i számának vezércikke éles kirohanással Márton Áront közismerten antidemokratikusnak minősíti, aki vezeti a dicső Szovjetunió elleni rágalomhadjáratot és segíti a Vatikánt Románia belügyeibe való beavatkozásában.⁴⁶ Közben május második felében és június folyamán a csiki egyházközségekben végzett bérmaútját durván bojkottálták. A Magyar Népszövetség székelyföldi szervezetei kultúrrendezvényekkel igyekeztek elvonni az ifjúságot a bérmaúttól. Különösen odafigyeltek a bérmaúttól lezáró csíksomlyói búcsúra. Ennek ellensúlyozására látványos és vonzó kultúrversenyeket (sportversenyek, táncmulatságok, bicikliversenyek, műkedvelő színházi előadások, lóversenyek) szerveztek. Mindezzel párhuzamosan a megyéspüspökről gyalázkodó cikkek, riportok, vezércikkek jelentek meg az újságokban. *Márton Áron a katolikus papokat rendelettel kényszeríti a demokratikus szervezetekkel való szakításra... A palást nem nyújthat menedéket népellenes tevékenységre... Márton Áron törre*

⁴⁵ Az államsegély megvonása később a gyakorlat volt: pl. 1956-ban megvonták Lestyán Ferentől, vagy 1989-ben Jakab Gábor és Szakács Lajos kolozsvári plébánosoktól. Ld. LÉSTYÁN: *Erdélyi Szibéria*. 72

⁴⁶ Tény, hogy Márton Áron már 1932-ben cikkezett „A marxizmus csödjéről”. Lásd Erdélyi Tudósító 15 (1932) 823–825. A 30-as években tartott konferenciabeszédeiben ellenpéldaként idézi a szovjet-országi házassági alapelveit. Ld. MÁRTON ÁRON: *Házasság, család*. (Szerk. Marton J.). Mentor Kiadó. Marosvásárhely 2005. 18–19.; MÁRTON ÁRON: *A második magyar főiskolás nemzedék. Húszévesek karácsonya. 1936. december 20.* In: Márton Áron: *Karácsony*. Mentor K. Marosvásárhely 2010. 34–37.

változtatja a demokráciát a néphatalom ellen... Márton Áron a vallásszabadsággal súlyosan visszaél.⁴⁷ A rágalomhadjáratot még letartóztatása után is folytatták. *Az egyház, a vallás védelmezése címen lépett fel Márton Áron, gyulafehérvári püspök, holott voltaképpen a haladásellenes reakció bérence, a háborús imperialista uszítás és kizsákmányolást alátámasztó vatikáni politika ügynöke. Irányítása alatt tették egyes lelkészek a hitet a sötétség, a félrevezetés, a babona, a tudatlanság és tudománytalanság fellegvárává, hogy innen kíséreljék meg szembeszállni a tisztánlátást, felvilágosultságot hozó és a tudomány erejével harcoló kultúrforradalommal.*⁴⁸

Az összehangolt támadásban a Márton Áron elleni végső hajszára időzítették még az úgymond régi és új babonák terjesztőit, a falusi jóságsszonyok és csodaváró tömegek leleplezését is. A Népújság 1949. június 21-i egyik cikke meg is jegyzi: „Érdekes, hogy ezek a csodalátók mind Márton Áron híveiből kerültek ki”.⁴⁹

Márton Áront 1949. június 21-én tartóztatták le. Leghitelesebb és legrégebbi okirat letartóztatása körülményeinek ecseteléséről a gyulafehérvári székeskáptalan június 27-én tartott rendkívüli gyűlés jegyzőkönyvi kivonata – Macalik Gyöző fogalmazásában.⁵⁰ *A főpásztor bérmaújáról június 16-án este érkezett haza egy székelyudvarhelyi autóval. Haladék nélkül hozzáfogott, hogy bukaresti tárgyalásait előkészítse és azokhoz az anyagot összegyűjtse. Közben 20-án délutánra meghívót kapott, hogy a helybéli prefekturán egy értekezleten személyesen, helyettesítés kizárásával vegyen részt. Az értekezletre (az addigi állandó gyakorlatnak megfelelően) nem ment el. A 20-ról 21-re virradó éjjel a püspöki udvar rendőri megfigyelés alatt állott. A megfigyelés addig tartott, amíg a megelőző nap*

⁴⁷ Romániai Magyar Szó. 1949. június 1. és június 4.

⁴⁸ Romániai Magyar Szó. 1949. július 6.

⁴⁹ ÁGOSTON Gyárfás: *Csiki „csodalátók” csödjé*. In: Népújság 1949. június 21. Idézi: Gagy József: *Amire vágyunk, amitől félünk, amit remélünk*. 157.

⁵⁰ Székeskáptalani Jegyzőkönyv Törzskönyve, Matr. XVI. pag. 470–471.

*délutánján megrendelt bérautó jún. 21-én délelőtt 10 órakor Püspök úrral és Ferencz Béni h. igazgatóval el nem hagyta az udvart. Ezután csak annyit lehetett megállapítani még, hogy a bérautó útközben defektet kapott és a Püspök úr egy alkalomszerűen odaérkező más autóra ült át kísérőjével együtt, de már a tövisi állomáson nem szállottak fel. Tartózkodási helyük máig ismeretlen.*⁵¹

1949. évtől kezdődően sokan – papok, szerzetesek, szerzetesnők, hívek – felsorakoztak Márton Áron püspök mögé, egyház-hűségükért vállalva a börtönt is. Csak a gyulafehérvári egyházmegye papjai és szerzetespapjai közül 130-an kerültek börtönbe vagy kényszermunka-táborba, tizenketten⁵² kegyetlen körülmények között vértanúhalált haltak.⁵³

A sors fintora, hogy két napra Márton Áron letartóztatását követően az államilag jóváhagyott vallásfelekezetek vezetői Bukarestbe nagygyűlést tartottak. A kultuszvezetők hiányolták és vádolták Márton Áront a nagy jelentőségű találkozóról való távolmaradásáért. Justinian Marina pátriárka egyértelműen támadta a katolikusokat: *Egyetlen kultusz tanúsít engedetlenséget, mely a múltban a többi egyházzal és magával az állami szuverenitással szemben privilégiumot biztosított magának. Csupán ennek a kultusznak a reprezentánsa hiányzik ma közöttünk, amiért, úgy véljük, nem hibásak a kultuszhoz tartozó hívek.* Az együttlevők egy Határozatot (*Moțiune*) szerkesztettek, melyben hálájukat tolmácsolták a Román Népköztársaság

⁵¹ Káptalani Jegyzőkönyv az 1949. június 27-én tartott ülésről. Elnök, nagyprépost: Sándor Imre, jegyző: dr. Macalik Győző. In: *Káptalani Jegyzőkönyv XVI.* 470–471.

⁵² Ambrus György, Ábrahám Árpád, Bokor Sándor, Dr. Boga Alajos, Dr. P. Boros Fortunát, Fekete János, Gajdáty Béla, Dr. Macalik Győző, Sándor Imre, Szász István, Bardócz Mózes, Pálffy János.

⁵³ Pontos feldolgozását lásd LÉSTYÁN Ferenc: *Erdélyi Szibéria.* Gyulafehérvári Római Katolikus Érsekség. Gyulafehérvár 2003. 237–242.

kormány szerveinek, hogy garantálják a kultuszok egyenlőségét és szabadságát, és az országban valóra vált vallásszabadságot.⁵⁴

Márton Áron letartóztatását követte a szerzetesrendek és intézményeik kálváriája. A kormány 1949-ben⁵⁵ megszüntetett minden tanügy-, beteg- és szociális-ellátás téren tevékenykedő katolikus szerzetesrendet.⁵⁶ Három nap múlva a kultusz- és tanügyminiszterek pontosítanak: rendeletileg a beszüntetett szerzetesrendek számára kolostori gyűjtőtáborokat jelölnek ki.⁵⁷ A ferenceseket előbb Máriaradnára, majd Désre, Eszternekre (ide hozták a más szerzetesrendek tagjait is) és Körösbányára parancsolták, és tették kötelezővé számukra a kényszerlakhelyet (D. O., Domiciliu Obligatoriu). A jezsuitákat Szamosújvárra internálták, ahol Otto Canisius Farrenkopf (1888–1967) és Godó Mihály (1913–1996) szervezésében kifermálódott az egyik ellenállási gócpont a gyulafehérvári békepapi központtal szemben.

A női szerzetesek egy részét Szászvárosra szállították, nagyobb részüket szétszórták. A kórházi ápolónővéreket még egy kis ideig megtűrték, de 1955 után nekik is felmondtak.⁵⁸ Erdélyben a női szerzetesek közül a Szociális Testvérek szenvedtek a legtöbbet, hithűségük miatt a testvérek összesen 113, 5 évet töltöttek kegyetlen börtönökben.⁵⁹

⁵⁴ Az aláírók elkötelezték magukat, hogy támogatni fogják a „román állam valláspolitikáját”. Vö. TÖKÉS István: *A romániai magyar református egyház élete 1944–1989*. Magyarságkutató Intézet. Budapest 1990. 80–81.; MORARU: *Aspectele privitoare la relațiile dintre ortodocșii și luteranii din Transilvania*. 142.

⁵⁵ A Kormány 1949. július 29-én kelt dekrétumát augusztus 1-én tette közzé a 810-1949-es számú rendeletével

⁵⁶ NB! A törvény nem szüntetett meg minden szerzetesrendet, kivételt képeztek a görög keletiek, bár őket is korlátozta.

⁵⁷ TEMPFLI: *Sárból és napsugárból*. 188–189.

⁵⁸ LÉSTYÁN Ferenc: *Az erdélyi római katolikus püspökség a vallásüldöző kommunista rendszer alatt*. In: *Az Erdélyi / Gyulafehérvári egyházmegye története* (szerk. Marton J.). Gloria Kiadó. Kolozsvár 1993. 196–198.

⁵⁹ BÍRÓ Mária: *A Szociális Testvérek Társaságának története a kommunizmus idején*. Diploma dolgozat (kézirat).

Erdélyben a legnépesebb férfi szerzet, az obszerváns ferencesek, Márton Áron börtönből való szabadulása után kapcsolódtak bele a lelkipásztori munkába. A szerzetespapoknak megtűrték, hogy a templomokban viselhessék a szerzetesi ruhát, és az egyházmegyes papokhoz hasonlóan, lelkipásztori munkát végezhesenek. Személyük fölött a kultuszügyosztály felé a megyéspüspök diszponált, de minden esetben a rendi főatyával egyeztetve. Közülük legtöbben ferences templomokba kerültek vissza. A ferences szerzetes-testvérek élete viszont nehezebben rendeződött, mert a világi hatóságok szemében ők laikusoknak számítottak. Szerencsésnek mondható, ha a ferences atyákkal együtt plébániákon szolgálhattak, kántorkodhattak, sekrestyési és konyhai munkát végezhettek.⁶⁰

Nehezebben oldódott meg a szerzetesnővérek ügye. Egyesek családjaik körében húzódtak meg, mások plébániákon, kórházakban, Püspökségen, Teológián kaptak munkahelyet. Mégis életük és munkájuk – szétszóródásuk ellenére – igen áldásosnak bizonyult a kommunizmus idején. Közösségi életüktől megfosztva és megalázott életkörülmények között váltak Krisztus tanúivá, papi hivatások ébresztőivé, az Egyház testében megtartó-erővé. Hadd emeljük ki a kevésbé ismert Hajdú Erzsébet, Gabriella (1917–1963) orsolyita nővér/tanárnő tanúságtevését, aki Marosvásárhelyen és környékén apostolkodott az 50-es években. A plébánia keretében gyermekprogramokat (szavalókórusokat, vers- és énekkarokat stb.) készített elő. Titokban fiataloknak lelkigyakorlatokat és zárándoklatokat szervezett, elszállózásra készített fel római és görög

⁶⁰ Ld. Boros Valér (1918–1984) ferences testvér keresztútját a dési szétszórtság után. A kiváló orgonistát és egyházzeneszt tekintélyes egyházközségek (Szentegyháza, Zetelaka, Kolozsvár, Gyulafehérvár) plébánosai – félelemből vagy anyagi okok miatt – nem igényelték szolgálatát, s inkább hozzá nem értő kántorokkal oldották meg a kántori szolgálatot. Nagyváradra kényszerült, ahonnan 1973-tól Marosvásárhelyre térhetett vissza, s az újonnan létesült ferences plébánián kántorizált haláláig. Életről részletesebb beszámolót írt BENEDEK Domonkos: *A kegytemplom karnagya I-II.* Szent Bonaventúra – Új sorozat 10. Kvár 1998.

katolikus gyermekeket; csíksomlyói és a város diaszpóra plébániáinak búcsúira vitte „övéit” mindaddig, amíg a Securitate le nem tartóztatta (1961. dec. 16-án) a marosvásárhelyi minorita templomban. 1962-ben (ápr. 21.) a kolozsvári katonai törvényszék azért ítélte el ötévi börtönre, mert gyerekeket tanított, könyveket adott kölcsön, s a gyerekekkel is komoly vallásos életet folytatott. 1963. április 20-án halt vértanúhalált a nagyváradai börtönben.⁶¹

Az egyházmegye a kommunizmus első húsz évében paphiánnyal küszködött. Ehhez hozzájárult a kétszeres impériumváltás, a Papnevelde ide-oda költöztetése, s végül az 1948-as kultusztörvény, mely a katolikus Egyház részére csak egyetlen Papneveldét engedélyezett. Márton Áron kezdeményezésére már 1948-ban történtek lépések a közös teológia kivitelezésére, de a hivatalos megoldást visszavetette a főpásztor letartóztatása.⁶²

Minden államhatósági gáncsoskodás ellenére dr. Jakab Antal helyettes ordinárius letartóztatásáig (1951. aug. 24-ig) egyházzogilag a gyulafehérvári papnevelde törvényesen működött. 1951 őszétől viszont a Gyulafehérvári Központban az egyházi joghatóság megszűnt, s az állami segédlettel beindult kis létszámú ún. Szovrom Teológia⁶³ négy éven keresztül „vergődött” – új tanári kar és ösztöndíjak kecsegtetése mellett. 1952-ben iderendelték a Iași-i szeminaristákat és tanárokat is. A Szovrom Papnevelde hallgatóinak nagyobb százalékát ők és a nagyváradiak tették ki. Tény, hogy akkor a moldvai fiatal

⁶¹ KOLBAI Mária (összeállította): *A kis Gepida* Kiadja a Római Unióhoz tartozó Szent Orsolya Rend. 2010.

⁶² MARTON József: *A Gyulafehérvári Papnevelde 1948-ban*. In: Új ég és új föld. Emlékkönyv Jáger Péter 65. születésnapjára. (Szerk. Tempfli I.–Vencser L.). Szent Maximilian lap- és könyvkiadó. Budapest 2004. 125–141.

⁶³ Szovjet-román rövidítése

levitáknak sem adatott más lehetőség előkészülni a papságra.⁶⁴ Márton Áron szabadulása után egy évig még Gyulafehérváron maradtak.

Az 50-es évek elején a Teológia belső életének alakulását befolyásolták az ellenálló / egyházhű papok, akik kispapjaikat lebeszítették a Szovrom Papneveldebe való visszatérésről. A rezisztens papnövendékek távolmaradásukkal valójában a Békepapi Központ egyházi joghatóságát kérdőjelezték meg, amiért „büntetés” járt. Az így szabotáló kispapokat munkaszolgálatra kötelezték (Bálint Lajos, Borbély Gábor, Szabó Sándor, Veress László és mások),⁶⁵ ami 1954-ig tartott. Ők inkább vállalták a nehéz fizikai munkával járó fogva-tartást, mint a Teológiára való visszatérés fejében a felkínált szabadulást.⁶⁶

A börtönből kiszabadult Márton Áron kánoni tekintélyével és felelősségérzetének tudatában avatkozott be a Teológia Intézet működésébe. Elbocsátotta a Szovrom Teológia diszkriminált tanárait, és ugyanakkor a lehetősége szerint egy új tanári kart verbuvált. 1955 őszén a Papnevelde a négy erdélyi egyházmegyéből benépesedett. A Teológia újrászervezésében Márton Áronnak nem volt könnyű dolga, mert a jól bevált szaktanárok és a szakmailag képzett papok hitükért és egyházas kiállásukért vagy a kommunista börtönökben sínylődtek, vagy már ott vértanúhalált haltak (pl. Macalik Győző vt. † 1953, Gajdátsy Béla rektor vt. † 1952, Erőss Alfréd † 1950, Jakab Antal és Dávid László 1964-ben szabadul), míg mások a békeidőben megbélyegezték magukat és ezért nem kaphattak kinevezést.

⁶⁴ DESPINESCU, Anton: *Un seminar omnidiecezan*. In: *Seminarium Incarnatae Sapientiae*. Gyulafehérvár 2003. 111–118.

⁶⁵ BÁLINT Lajos: *A megszépítő messzeség sem képes egészen megszépíteni*. In: *Katonasors. Munkaszolgálatos katonák története*. Pallas-Akadémia Könyvkiadó. Csíkszereda 2005. 108–189.

⁶⁶ BÁLINT Lajos: *A megszépítő messzeség sem képes egészen megszépíteni*. 188.

A Teológia ügye az állam felé részben rendeződött az 1956/57-es tanév folyamán. Az Intézet vezetőségének – püspöki meghagyással – sikerült elintéznie a jóváhagyást, az egyetemi fokozatot és az ún. „kettéválasztását.” Másfél évig tartó egyezkedések után a katolikus Papnevelde 1957-ben nyelviileg két szekcióra oszlott: a Iași-i román és a Gyulafehérvári magyar szekcióra.⁶⁷

A problémákat leszámítva, pl. mint az 50-es évek nagy tanári-érvágása miatt a tanári kar összetételének kérdése, és egyéb anyagi és Securitate-s ügyek ellenére, 1955-től a gyulafehérvári Papneveldeben mindenképpen egy új korszak köszöntött be. Márton Áron s majd Jakab Antal püspökök mind a négy egyházmegyéből hívtak tanárokat, de a nehézségeket így sem tudták teljesen megoldani. Egyrészt az állami hatóságok tettek keresztbe, melyeket a püspökök képtelenek voltak kivédeni (pl. tanárok menesztése, nyugdíjaztatása,⁶⁸ kinevezése), másrészt a külföldi teológiatanár-képzés akadályoztatva volt. Márton Áron és segédpüspöke évtizedeken keresztül szükségmegoldáshoz folyamodtak: alkalmasnak vélt fiatal papokat hívtak be a tanári karba.⁶⁹ 1970-ben pedig Márton püspöknek sikerült kijárnia a kultuszügyosztálynál, hogy Jakubinyi György egyéves pap és három kispap⁷⁰ Rómába mehessen tanulni. A germanikus fiatal tanárok működése az

⁶⁷ Gyulafehérvári Püspöki rezidencián felvett 1956. október 16-án jegyzőkönyv az egyházmegyék képviselőinek tárgyalásáról.

⁶⁸ Pl. Dr. Tyukodi Mihály és Dr. Sturek Emil 1965-ben távoznak a Teológiáról, a börtönből szabaduló Dr. Jakab Antal csak 1968-ban taníthat, Dr. Gurzó György, Anaklét ferences csak a püspök felelősségére jöhetett be, akitől a nyugdíjkorhatár elérésekor megvonták a tanítás engedélyezését (a nálánál idősebb Nemeček József 78 éves koráig maradhatott).

⁶⁹ A kommunista rezsim idején – időrendi sorrendben – a Papneveldeben így lettek tanárok: Peter Jäger, Fodor Alajos Angelus OFM., Bartalis Árpád, Gál Alajos, Pálfi Géza, Bali Lajos, Trebits Jenő, Tamás József, Molnár Lajos, Marton József, Simpf János, Ágoston Ferenc, Pénzes József, Hajdú Gyula.

⁷⁰ Szabó Árpád, Vencser László, Tamáskó Péter.

1970-es évek második felétől egyértelműen érezte hatását az erdélyi teológiai oktatásban. A Papnevelde hallgatóinak száma éppen ekkor emelkedett látványosan, a számkorlátozás (*numerus clausus*) drasztikus érvényesítéséig (1982-től) 140–160 között mozgott. A seminaristák nagyjából falusi egyházközségek családjából verbuválódtak. Az ateista rezsim propagandája és a vallással szembeni rosszindulatú akciója első sorban az értelmiségi réteget érintette. Tanárok, orvosok, mérnökök s más közalkalmazottak gyermekei nem jelentkezhetek a Teológiára, mert azzal szüleik hivatalának elvesztését veszélyeztették volna. Ezzel is magyarázható, hogy az 1950-60-as években nagyjából földműves szülők gyermekei lehettek papok. S amikor, a 70-es években véghezvitt erőszakos városiasítás következtében a fiatal falusi családok kénytelenek ipari munkát vállalni és városba költözni, a hagyományos közösségekből kiszakadva, új környezetükben napjainkig szenvedik a gyökértelessnesség átkát. Ezzel magyarázható, hogy a 80-as évektől a kispapok inkább a városi plébániákról, s annak is egy része a gyökértelessnessé vált (vagy felbomlott) családokból kerülnek ki.

A Teológia és az erdélyi egyházmegyék életét súlyosan érintette az 1982-ben bevezetett *numerus clausus*. Számkorlátozás volt az 1950-70-es években is (21-en kezdheték az első évet), de ez valahogyan az évek során „elfelejtődött”, és amikor, a 70-es évek végén a kispapok száma megduplázódott, az egyházak felé amúgy is erősödő állami szigorítások sorából nem maradhatott el a számkorlátozás újbóli érvényesítése sem. A vallásügyosztály emberei jobban odafigyeltek a papneveldékre. Iuliu Sorin vallásügyi vezérigazgató (90 után a bukaresti zsidó hitközség vezetője) a kolozsvári Protestáns Teológián érvényesített számkorlátozásra is hivatkozva, 1982 őszétől Jakab Antal püspökön keresztül a gyulafehérvári Intézetre is rákényszerítette a *numerus clausus*-t. Az első években a *numerus clausus* elfogadhatónak tűnt, általában harminc kispap kezdhetette meg a tanulmányait. Kritikussá a helyzet az 1986/87-

es tanévben vált, amikor csak 16 első évfolyamos papnövendék indulhatott. Az azt követő években 20-an felül, sőt 1988/89-ben ismét 30 volt az első éves hallgatók száma.⁷¹ A numerus clausus idején (1982–1989) az erdélyi katolikus hívek még inkább odafigyeltek a papképzésre, a papi hivatások ápolására. Klerikusok és a laikusok imában kifejezetten egybeforrak, minden vasár- és ünnepnap az egyetemes könyörgésben féltő aggodalommal kérték az Isten segítségét. Minden külső gonoszság ellenére a Gyulafehérvári Papnevelde öntudatos kispapokkal telt meg, s azt is kimondom: a numerus clausus időszakában, aki papi hivatással rendelkezett, az pap lehetett.

A papi hivatás ápolása érdekében alakult 1953-ban (állami segédlettel) a gyulafehérvári Kántoriskola (négy éves líceum).⁷² Dr. Faragó Ferenc teológiai tanár szervezte meg, és igazgatóként vezette a Kántoriskolát haláláig (1973). Márton Áron a börtönévei alatt létesített Kántoriskolát utólag „szentesítette” és magáénak tekintette. Az Iskola 1990-ig kisszemináriumként működött, végzős diákjai államilag ugyan el nem ismert „érettségi diplomát” szereztek, de azzal felvételizhettek a Teológiára. (1990-ben a tanügy-minisztérium visszamenőleg szanálta a Kántoriskolában érettségizettek diplomáját.)

A Kántoriskola nagyon szerény külső körülmények között, de igen eredményesen működött. Az 1960-70-es években a diákok létszáma jóval meghaladta a százat. 1978-ban, a kötelező tíz-osztály bevezetésekor az Iskola két osztályra (XI–XII.) zsugorodott. Ezt csak tetőzte 1982 őszétől az itt is érvényesített numerus clausus (15 és 8 évenkénti váltással), mely a diákok létszámát 40 alá süllyesztette. Ekkor az iskola elveszítette „kántoriskolai” jellegét, kifejezetten „kisszeminárium” lett, és csak azok nyertek felvételt, akik eleve papi hivatással jelentkeztek.

⁷¹ Szeretném kiemelni, hogy 1988-as felvételi vizsgán Bálint Lajos segédpüspök vállalta a felelősséget, és ezért a 15 helyett 30 kezdhette el tanulmányait. (Mint felvételiztető tanár igazolom. M. J.)

⁷² Ministerul Cultelor, Nr. 17.677/1953.

Az államilag csak megtúrt (a békepapi-mozgalom korszakában alapított és elismert!), de „jellegében” egyházi kisszeminárium a kommunizmus idején igen áldásosnak bizonyult. Innen kerültek ki az egyházközségek kántorai, a Teológia hallgatóinak nagyobb része. Mint magyar nyelvű Líceum, a gyulafehérvári és a testvéregyházmegyékből idejött nem magyar anyanyelvű (német, horvát, bolgár, román, cseh, szlovák) diákok számára lehetőséget nyújtott arra, hogy elsajátítsák a Teológia előadási nyelvét, és különösebb nehézség nélkül készülhettek fel a papságra.

Márton Áron jelenléte, személyi varázsa egybefogta a lelkipásztorkodó papságot. A börtönből való szabadulása után először a papság egyházbjogi helyzetét mérlegelte és rendezte. Szomorúan kellett tapasztalnia, hogy börtönévei alatt sok papot és szerzetest jogtalanul letartóztattak és szabadságvesztésre ítélték. Az erdélyi egyházmegyékből ekkor kb. 60 pap volt még a börtönök foglya. Szabadulásuk érdekében – szabadságának visszanyerésekor tett hatósági ígéretekre alapozva – a Kultuszminisztertől szabadlábra helyezésüket kérte.⁷³ Továbbá feloldotta a meghurcolt vagy börtönviselt papság és a békepapság közötti feszültséget.⁷⁴ Rövid idő alatt kimondhatatlan lelkesedés vett erőt a gyulafehérvári és a testvéregyházmegyéiben.⁷⁵ Bizonyára ez is közrejátszhatott abban, hogy 1957. jún. 6-án házi fogságra kényszerítették a hitvalló főpásztort. Szemé-

⁷³ „După promisiunile făcute de forurile oficiale am avut speranță, că în cursul lichidării greșelilor din trecut se va începe și remedierea gravaminelor Bisericii Catolice și în semnul acesteia Înalțul Guvern în primul rând va elibera preoții deținuți. În această speranță la data de 30 Apr. A. C. Sub Nr. 1313. am înaintat un tabel despre preoții deținuți din dieceze mea.” Ld. GYÉL: Num. 2163–1956.

⁷⁴ GYÉL: Num. 1460–1955.

⁷⁵ Pl. „az egész szatmári rajon papsága kitörő örömmel vettük a hírt, hogy Nagyméltóságod Isten segítségével visszatért székelyére”, írja a papság nevében Kőrösi Károly színérváraljai esperes-plébános. Ld. *Márton Áron írásai és beszédei*. 92–93.

re vetették, hogy a minisztérium minden adminisztratív intézkedésével szemben elutasító magatartást tanúsított.⁷⁶ Főleg azzal vádolták, hogy távol tartja magát a békemozgalmaktól, és papjait és híveit is akadályozza a részvételben. Tény, ha valahányszor felszólították a békemozgalom támogatására, álláspontját határozottan megfogalmazta. *Mi úgy véljük, hogy a béke oszthatatlan, s erősen meg vagyunk győződve, hogy a békemozgalom és a népek békés együttélésének magasztos eszméje jelentős mértékben közelebb jutna a megvalósuláshoz, ha szabadon követhetnék lelkiismeretük szavát, és szabadon gyakorolhatnák vallási kötelezettségeiket azok az állampolgárok is, akik az istenhíthez ragaszkodnak* – írja a vallásügyosztály elnökének.⁷⁷

Határozott kiállása mellett a püspök az állami hatóságok felé tudott rugalmas tárgyalófél lenni. Hunyadi János halálának 500. jubileumán tisztelettel fogadta és két nyelven köszöntötte a gyulafehérvári székesegyházban a magyarországi és romániai kormányküldöttséget.⁷⁸ Amikor a Kormány Petru Groza temetése napján állami gyászt rendelt el, Márton Áron – a hivatalos temetési szertartást mellőzve ugyan – a székesegyházban megemlékező beszédet tartott.⁷⁹ 1968. febr. 29-én, amikor Nicolae Ceaușescu a kultuszvezetőket magához rendelte, hogy ezzel is demonstrálja Nyugat-felé Románia „másságát” a szovjet tömbön belül, Márton Áron is elment, és – Boros Béla püspök szerint „sok félénk hívőnek, sőt papnak józan bátorságot kölcsönző” – rövid beszédet mondott; ott méltóság-teljesen viselkedett, pl. az államelnök beszéde után nem

⁷⁶ Dr. Nemeček József teológiai rektor tolmácként volt jelen. Lejegyzését közli FODOR József: *A nagyváradi egyházmegye ideiglenes főpásztorai a XX. században*. 172–173.

⁷⁷ Márton Áron levele a Vallásügyi Osztály elnökéhez. In: *Márton Áron írásai és beszédei*. 123–124.

⁷⁸ GYÉL: Num. 1000–1956. Közölve: *Márton Áron írásai és beszédei*. 120.

⁷⁹ MÁRTON Áron: *Dr. Groza Péter temetésére*. In: *Márton Áron írásai és beszédei*. 121–122.

„csatlakozott az örvendezőkhöz, amiért az Elnök Úr kérdően nézett rá”.⁸⁰ Ugyanezen esztendő aug. 23-án a többi kultuszvezetővel együtt aláírta a Szovjetunió és szövetségesei részéről Csehszlovákia fegyveres megszállását elítélő nyilatkozatot, „mert a jogtiprást el kell ítélni, bárkivel és bárhol történik.” Ennek okán egy külön Nyilatkozatot is eljuttatott Dogaru vallásügyosztályi vezértitkárnak, azzal a kéréssel, hogy juttassa el a Kormányhoz. Ebben többek között megfogalmazta álláspontját az 1956-os magyarországi eseményekkel kapcsolatosan is. *Azonban a magyar nemzetiségű román állampolgárok lelkében ma is sajognak a sebek, melyeket az 1956-os magyarországi eseményekkel kapcsolatosan szenvedtek. Az ott elkövetett jogtiprások és embertelenségek ellen itt akkor nem tiltakozott senki, sőt, magyar nemzetiségű állampolgárokat arra kényszerítettek, hogy a Magyarországon folyamatban lévő jogtiprást és embertelenségeket helyeseljék, számtalan magyart börtönöztek be a legkülönbözőbb ürüggyel, és egyidejűleg megindult egy olyan irányzat, melynek következtében a romániai magyar nemzetiségű állampolgárok hátrányos helyzetben érzik magukat. ... szükséges, hogy a sérelmek jóvátételére és a bizalom helyreállítására hatékony intézkedések történjenek.*⁸¹

Márton Áron szobafogságra kényszerítésének időszakára esett a 2. vatikáni zsinat, amelyre ő is hivatalos volt, de a zsinati széke a Szent Péter templomban üresen maradt. Tartva attól, hogy ha elhagyja rezidenciáját, oda többé nem engedik vissza, nem kért kiutazási engedélyt. A zsinatot székhelyéről követte, tanítását magáévá tette és intézkedéseit végrehajtotta.⁸²

⁸⁰ MARTON József: *Márton Áron egyéniségének fejlődése*. In: *Márton Áron írásai és beszédei*. 148–149.

⁸¹ MÁRTON Áron: *Nyilatkozat*. In: MÁM. Márton Áron magáengyűjteményében.

⁸² Dr. Bartha Ignác, a kolozsvári római katolikus Szent Mihály plébánia jogtanácsosa, „Bárbosu” álnév alatt tette a tájékoztató jelentéseit. Lásd PUSKÁS Lajos: *Más jövőt álmodtam*. Charta Kiadó. Sepsiszentgyörgy. 2008. 91–92.;

1968-ban már-már úgy tűnt, hogy elérkezett a tényleges vallásszabadság a katolikus Egyház részére is. Másfél évig a főpásztor kinyomtathatta a körleveleit, az állam a székesegyház restaurálásához komoly pénzüsszeget utalt ki, a lelkipásztorokodást hivatalosan nem zaklatták stb. Márton Áron elérkezettnek látta az időt, hogy az utódkérdést megoldja. Ezért újabb tárgyalásokba bocsátkozott az állami szervekkel. Börtönviselt jogtanárát, egykori káplánját és titkos ordináriusát akarta segédpüspökének. Ezt 1971. okt. 25.-i pápai magánkihallgatáson tárgyalta meg VI. Pál pápával, s hazatérőben okt. 27-én a Vallásügyi osztály elnökével (D. Dogaru). A kultuszügyi osztály nem gördített akadályt, hogy dr. Jakab Antal pápai preláthuskanonok, tanár urat utódlási joggal a Szentszék kinevezze Márton Áron segédpüspökének,⁸³ viszont nehézségeket támasztott a püspökké szentelés helye miatt. Félve a hívek nagyszámú összejövetelétől, nem kívánták, hogy Kolozsváron legyen, és ezért minden „segítséget” megadtak, hogy Jakab Antalt tisztos rokoni- és papi részvétellel Rómában szenteljék püspökké. Márton Áron hiába ragaszkodott a szentelési helyéül Kolozsvárhoz, minden közbelépése meghiúsult. Dr. Jakab Antalt VI. Pál pápa a Szent Péter bazilikában szentelte püspökké 1972. feb. 13-án.⁸⁴ A pápa társszentelőnek meghívta Márton Áront is, de ő a betegsége hivatkozva nem ment el.

1974-ben létesített Szocialista Egységfrontba belépni kötelezték az országban létező minden intézmény vezetőjét. Márton Áron lelkiismeretileg dilemma elé került. Ennek feloldása érdekében Rómához fordult, és miután onnan igenlő-választ kapott, lelki vívódások közepette segédpüspökével képviseltette magát az új szervezetben.⁸⁵ De az alakuló gyűlésre (május

A farkaslaki egyházközség 200. évfordulójára Sas Antal székelyudvarhelyi főesperest delegálta.

⁸³ GYÉL: Num. 2800–1971.

⁸⁴ GYÉL: Num. 550–1972.

⁸⁵ *Frontul Unității Socialiste*, melyet átneveztek *Frontul Democrației și Unității Socialiste*-re.

23–24.) neki kellett elmennie. Nem véletlen, hogy a konferencia előestéjén lett rosszul és állt be a prosztata-kρίζise. Előadását átadta Ferentz Eduard jászvásári teológiai tanárnak, akinek viszont már nem engedték meg, hogy felolvassa az állam és egyház viszonyát keresztényi megítélésben tálaló Márton Áron-i beszédet.⁸⁶

Márton Áron egyházmegyéjét 1980-ig vezette, s tőle a kormánypálcát segédpüspöke, dr. *Jakab Antal* vette át, aki 1980-tól 1990-ig állt az egyházmegye élén. Nem volt könnyű időszak. A 13 évig tartó börtön súlyos következményekkel járt a püspök egészségére és az állami hivatalokhoz való viszonyulására egyaránt. Megyéspüspökségi időszaka a rejtett, de annál veszélyesebb egyházüldözési korszak volt. Ekkor a rafináltság minden arzenálját felvonultató hatalom igyekezett az embereket térdre kényszeríteni, hitükből kiforgatni. Különösen az egyházi hierarchiát figyelték és gyötörték.⁸⁷ 1981-ben az egyházmegye *Bálint Lajos* (1929–2010) személyében segédpüspököt kapott, aki a beállt politikai fordulat után vette át az egyházmegye vezetését.

A kommunista társadalom nem tudta elfogadni a másképpen gondolkodó embert, s ez a nem-tetszés különösen a vallásos embereket érintette. A pártvezérek – a nagyhatalmak felé való igazolási kényszer okán – állandóan az alkotmányos vallásszabadság meglétét hangoztatták, ám erre hivatott szerveiken keresztül egyéni és csoportos üldöztetésben részesítették a hívő embereket. Megítélésükben nem véletlenül került a papság az állam biztonságát veszélyeztetők első soraiba. A katolikus papság megítélését csak súlyosbította a katolikus egyház megtúrt, pontosabban államilag jóvá nem hagyott státusa. Paradox módon – e státusnak köszönhetően – a katolikus klérus nem volt annyira kiszolgáltatva az állami kívánalmak szerint

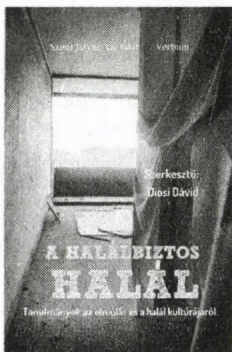
⁸⁶ A beszédet lásd *Márton Áron írásai és beszédei I.* 133–134.

⁸⁷ Vö. MARTON J.: *Előszó* In: *Istenem és mindenem. Száz éve született Jakab Antal.* SzIT-Verbum. Bp.–Kolozsvár 2009. 6.

megalkotott szervezeti és működési keretnek, mint más felekezetek lelkészei. A katolikus papok fokozottabb mértékben élhettek a hivatásuknak, viszont hamarabb megbélyegzetté váltak, ha lelkipásztori szolgálatukban és népük iránti szeretetükben buzgóbban tevékenykedtek.⁸⁸

Végkövetkeztetésem: a pártaktivisták által teremtett bizalmatlan légkörben megnyilvánuló ellenségeskedés az egyházat nem tudta megsemmisíteni, mert a lelkipásztorok és az állhatatos hívek nagy része még inkább Istenbe kapaszkodott, lehetőségeik szerint készek voltak hitükért és egyházukért áldozatot hozni, és ugyanakkor főpásztoraik köré tömörülni.

⁸⁸ Vö. MARTON József: *Ajánlás*. In: Az elnémult harang (Bodeanu Denise–Novák Zoltán). Pro-Print. Csíkszereda 2011. 12–13.

A halál kérdéskörének a tárgyalása nem csupán teológiai monopólium. Ezért a tanulmánykötet – amit a kedves érdeklődő most kezében tart – a halál misztériumát nem csupán a teológia szemüvegén keresztül kívánja szemlélni, hanem megpróbálja azt interdiszciplináris szemszögből is megközelíteni. A szerzők között szerepelt teológus, néprajzkutató, filológus, irodalmár, egyháztörténész, egyházjogász és orvos.

Létezik halál az élet előtt? S ha igen, milyen formában? (Holló László) Mi a helyzet a halálközeli élményekkel? Illúziók csupán, vagy netán istenélmények? (Vik János) Milyen jogi előírások léteznek a katolikus temetéssel kapcsolatban? Kiktől kell megtagadni a temetést? Hogyan vélekedik az egyházjog a hamvasztásról? (Lukács Imre-Róbert) Hogyan viszonyul a szekularizálódó modern világ halálalfogása a magyar népi kultúrából kirajzolódó hagyományos halálképhez? Milyen „taktikkákkal” menekül korunk embere a halál gondolatától? (Tánczos Vilmos) Miben és miért más a parasztember elmúlása a többiekéhez viszonyítva? (Balázs Lajos) Hogyan vélekedik az orvostudomány a halálról? Mikor következnek be a halál „pillanata”? (Holló Gergely) S mi következik utána? Mi valójában a tisztítótűz? (Diósi Dávid) Hát a pokol? (Jitianu Liviu) Ezekre és sok más kérdésre keresik a kötet szerzői eszmefuttatásaikban a választ. A könyvben a fent említett szerzőkön kívül olvashatók még Bodó Márta, Harald Buchinger, Deák Zsuzsanna, Havas László, Marton József, valamint Tobias Nicklas értékes írásai is.

A halálbiztos halál. Tanulmányok az elmúlás és a halál kultúrájáról, szerkesztette: Diósi Dávid, Szent István Társulat – Verbum, Budapest – Kolozsvár, 2011. 206 old. ISBN 978 606 8059 57 0
Ára: 27 lej.

Megvásárolható a Szent István Társulatnál, a Verbum Kiadónál, valamint a könyvesboltokban (pl. Csíkszeredában és Székelyudvarhelyen a Corvina Könyvesházban, a Csíksomlyói Ferences Kolostor kegytárgyboltjában), illetve megrendelhető a szerkesztőnél (tel.: 0752-245.057; e-mail: diosidavid@yahoo.de).

Szent Anya, üdvözlégy! Mária-imák

Szerkesztette: Farmati Anna

Az imafüzet legszebb Mária-imáinkat gyűjti egybe azzal a céllal, hogy a katolikus hívők Mária-tiszteletét segítse: az egyház ősi himnuszai, liturgikus szövegek, nagy szentjeink imádságai, nemzeti Mária-tiszteletünk értékes szövegei, búcsús énekek, keleti rítusú testvéreink néhány imája, litániák és két Mária-tisztelettel kapcsolatos rövid írás szerepel a gyűjteményben, valamint tíz nagyon szép erdélyi Mária-ábrázolás fényképe.

Méret: A6, 96 oldal. Ára: 4 lej
(100 db-nál nagyobb rendelés esetén egységár: 3 lej)